

רשימות אפורות-כהות

רשימות החומרים הדו-שימושיים שישראל אוסרת על הכנסתם לרצועת עזה תופחות וגדלות עם הזמן, גורמות לנזקים עצומים לחיים האזרחיים בעזה, ומציבות עוד ועוד שאלות לגבי המדיניות שמאחוריהן

כל מה שנחוץ לחיי 1.8 מיליון התושבים החיים ברצועת עזה ולא מיוצר בה – מוצרי יסוד, חומרי גלם לתעשייה, מכשור רפואי, מזון מעובד, פירות, חלקי חילוף מכאניים, מבנים ארעיים, דלקים, חומרי בניין ועוד – נרכש בעיקר בישראל, ומזה שנים נכנס דרך שער אחד: מעבר כרם שלום. השליטה על הנעשה במעבר, על התשתיות שבו ובעיקר על מה שמותר להסיע בו, בשני הכיוונים, נמצאת בלעדית בידיה של מדינת ישראל.

צורך ביטחוני או פרקטיקה מדינית?

הנימוק הרשמי לנטילת השליטה המוחלטת הזאת על תנועת הסחורות לרצועת עזה הוא ביטחוני, אך הפרקטיקה היא תוצאה של מדיניות. שרשרת רבת-שנים של הגבלות מחמירות כובלת את תנועת הסחורות אל הרצועה וממנה.

לאחר יישום "תוכנית ההתנתקות", עת הסיגה ישראל את כוחות הקבע של צבאה מאדמת עזה, ובעקבות השתלטות חמאס על הרצועה ב-2007, התירה ישראל רק [לרשימה סגורה](#) של מוצרים וסחורות להיכנס. היה זה ניסיון לבנות לחץ אזרחי לשינוי פוליטי תוך החלשת ההנהגה. מטרה מדינית.

בעקבות משט המרמרה ב-2010, [השתנתה המדיניות](#) הרשמית וישראל הודיעה כי תאפשר לכל סחורה להיכנס לעזה לבד מרשימה של פריטים, שיידרש היתר מיוחד כדי להכניסם לרצועה. פריטים אלה מוגדרים "דו-שימושיים", כלומר מדינת ישראל מכירה בשימוש האזרחי בהם, אך מעלה חשש שישמשו למטרה אחרת, עוינת – הכנת כלי נשק, מנהרות תקיפה, ביצורים. שוב ועדיין, נימוק ביטחוני.

בפועל, **מניסיונם של תושבי עזה, מה שמופיע [ברשימה](#) כמעט שלא מורשה להיכנס לרצועה או שלא נכנס כלל.** וממילא ישראל הרשמית [לא מכירה בחובות](#) כלפי עזה אלא רק במילוי הצרכים ההומניטריים הבסיסיים ביותר; כל מה שנעשה מעבר לכך נחשב בישראל למחווה, שניתן להפסיקה כצעד ענישתי, מניעתי, או אחר. דומה שישראל נוטלת לעצמה את הזכות למנוע באופן גורף כניסה של פריטים מבלי להעריך עד תום את ההשפעה על החיים האזרחיים והכלכלה.

המחירים

בעודה מתנאה בשינויים מרחיקי לכת בקשב שלה לצורכי האוכלוסייה הפלסטינית, ישראל מנהלת [מדיניות הגבלות עקבית](#), מול רצועת עזה זה כבר עשור שלישי. בכך היא מונעת סיכוי לחיים נורמטיביים ברצועה. לא רק שמנגנון העיכוב והמניעה הזו משבש את התקווה לשקם את רצועת עזה, הוא חותר תחת זכויות אדם יסודיות: הוא פוגע בבריאות, בחינוך, ביכולת להתפרנס, בחיים בכבוד. רשימת הדו-שימושיים מתארכת ומשתכללת וגוזרת על כלל תושבי עזה חיים נטולי עצמאות כלכלית, ולאחרונה, [מדווחים](#) ארגוני סיוע, גם על ירידה ביכולת להיענות לצרכים ההומניטריים.

מהם הנזקים המידיים שגורמת הרשימה?

משרד האו"ם לתיאום ההומניטרי [התריע](#) לא פעם כי הרשימה הישראלית כוללנית ורחבה לאין שיעור מהמקובל והמוסכם, מה שמציב אותה יותר כסנקציה מאשר כאמצעי הגנה. סוכנות האו"ם לפליטים הפלסטיניים, אונר"א, [הדגישה](#) כי ההגבלות

הנוספות על לוחות העץ המותרים לכניסה משבשות את קצב בניית בתי הספר שהיא מפעילה ומעכבת את ריהוטם, ומעמיסות על תקציבה המדולדל. ארגוני סיוע מתריעים שהמוכנות למקרי חירום יורדת בשל מחסור בפריטים חיוניים ובחלקי חילוף. [משרד הכלכלה הפלסטיני](#) העריך את הנזקים הכספיים השנתיים שגורמת הרשימה לרווחי החקלאות, התעשייה והטכנולוגיה המתקדמת במאות אלפי דולרים.

אך הרווחים האבודים הם רק חלק מהתמונה: [שיעורי האבטלה הדרמטיים](#), במיוחד בקרב צעירים, שהם רוב האוכלוסייה; המעגלים המתרחבים של הנאלצים להישען על סיוע קבוע בהשגת מוצרי מזון בסיסיים; הפיגור ההולך ומצטבר במלאי יחידות דיור; משבר האנרגיה המחרף; קריסת תשתיות המים והניקוז – כל אלה משלימים תמונה אפורה וחסרת אופק, שהיא תוצאה של מדיניות, לא תופעת טבע.

מדוע לוחות העץ הם מקרה בוחן?

לוחות עץ הופיעו כבר ברשימות ההגבלה הראשונות על עזה, ב-2010, אלא שמאז הלכו והצטמקו ממדי הלוחות המותרים להכנסה, עד להוראה האחרונה, שמגבילה אותם לעובי שאינו גדול מסנטימטר ולרוחב של עד חמישה סנטימטר. בעוד מתפ"ש [מכריז](#) כי מותר לשווק רהיטים מעזה בישראל, תעשיית הרהיטים ברצועה [מתמוטטת](#) באין חומרי גלם. חסרות דלתות בשוק הפרטי, מחירי הרהיטים מאמירים שעה שהמלאי אזל, ועוד אנשי מקצוע נפלטים למעגל האבטלה. שקלול המרכיב הביטחוני לכאורה שבמניעת לוחות עץ, העלולים לשמש לדיפון מנהרות תקיפה, אל מול הנזקים המידיים וארוכי הטווח שנגרמים ועוד ייגרמו למאות אלפי בני אדם, אינו יכול להצדיק מהלך ענישתי כה רחב היקף.

האם לא מדובר בהמשך הלוחמה הכלכלית?

במצב הנוכחי, בעוד הפסקת אש מתוחה נמשכת למעלה משנה, ישראל הרשמית מביעה אמון בהבנות שהושגו [ומצהירה](#) שהיא מגויסת לשיקום החיים האזרחיים ברצועה, אך בפועל ממשיכה ומשכללת את מה שנראה כלוחמה כלכלית. הרחבת רשימות הפריטים החשודים-מראש, שבפועל מונעות גם הכנסה של מוצרים נחוצים לאיכות חיים בסיסית, אינה אמצעי ביטחוני סביר. השליטה הישראלית המוחלטת על תנועת סחורות, שפורטה בראשית הדברים, לצד שליטתה בגורמים רבים המשפיעים באופן מכריע על שגרת החיים של תושבי רצועת עזה, מטילה עליה אחריות לעשות למען איכות החיים האלה. סדר הגודל והיקף הפריטים ברשימות הייחודיות שמחברת ישראל, בנוסף על הרשימות המקובלות בין מדינות העולם, מפר את האחריות הזאת.

מגבלות על כניסת לוחות עץ לרצועה הוטלו לראשונה ב-2010, אך התרחבו מאוד בשנה האחרונה ועתה מאיימות על תעשיית הריהוט בעזה, ששרדה יפה את שנות הסגר.

למוצרים אלו חשיבות בעזה, שסובלת מהפסקות חשמל ממושכות. הם חיוניים במיוחד ביחידות טיפול נמרץ ו**ל**מכונות דיאליזה, ונדרשים גם בשירותי המים והסניטציה.

לשמן קיק מספר רב של שימושים בתעשיות שונות, מתחבורה ועד קוסמטיקה, וניתן לייצר ממנו נזולי בלמים, חומרי בידוד, חומרי סיכה, דבקים ומוצרי טיפוח.

נוסף על כל אלה, היעדר השקיפות של מנגנון קבלת ההחלטות – לגבי הרכב הרשימות ובעיקר לגבי מנגנון מיון הבקשות לרישיון (להכנסת פריטים) והיקף פעילותו – חותר תחת הטענה כי הרשימות רק מסמנות את מה שאמור לעבור בדיקה, ומסמן אותן בפועל כ"רשימות שחורות" של דברים שלא מגיעים אל תושבי הרצועה. הפרות של רוח החוק בניהול הפן האדמיניסטרטיבי גורמות נזקים מידיים וגם מפיצות אפקט מצנן. רצועת עזה, מיקומה והרכב אוכלוסייתה מהווים כר מפתה

ליזמות בתחומים כמו אנרגיה בת-קיימא, תעבורה, פתרונות תשתית חדישים, אך איזה יזם – פרטי או מדינתי – יתנדב לקפוץ לאפלט הביורוקרטיה המסתורית הזאת?

הרשימות

ב-12 ביולי 1996 חתמה קבוצה גדולה של מדינות על [הסדר ואסנאר](#) למשטור יצוא נשק קובנציונלי וחומרים וטכנולוגיות דו-שימושיים. ישראל אינה צד להסדר, שממילא אין לו מעמד של אמנה בינלאומית, אבל רשימות החומרים המופיעים בו (ומתעדנות מאז) כלולות כסעיף ברשימות הפיקוח שהיא משיתה על יצואנים ישראלים ובמגבלות שהיא מטילה על כניסת חומרים לשטחים הפלסטיניים.

על הרשימות המתעדנות של הסדר ואסנאר נוסף בספטמבר 2008 צו הפיקוח על יצוא ביטחוני של משרד הביטחון, שכולל, לצד הרשימות המתעדנות של הסדר ואסנאר, רשימת פריטים נוספים שהוגדרו כדו-שימושיים ותוארו כ"חומרים וציוד שנועדו מעיקרם לשימוש אזרחי והמתאימים גם לשימוש ביטחוני". רשימה זו כללה 54 פריטים שאין להכניסם לשטחים הפלסטיניים אלא ברישיון מיוחד. הסעיף ה-55 מציין את "הפריטים המנויים ברשימה כהגדרתה בצו הפיקוח על יצוא ביטחוני (ציוד דו-שימושי מפקוח)", כשהכוונה לכל מה שמופיע בהסדר ואסנאר. ברשימה, בין היתר, דשנים, כימיקלים וחומרי גלם לתעשייה, צינורות מתכת, מחרטות, ציוד אופטי ועזרי ניווט ומדידה.

הרשימות הרשמיות והתקפות של החומרים הדו-שימושיים מופיעות בצו שפורסם לראשונה ב-2008 בחתימת שר הביטחון. ברשימה הזאת נערכו תיקונים קלים ב-2009 וב-2012, אך עיקר השינויים נערכו בה במרץ 2015, כשנוספו לה עוד 48 פריטים האסורים להכנסה לרצועת עזה (ומותרים לגדה), ובנובמבר 2015, [כשנוספו](#) לה עוד 13 פריטים, בהם לוחות עץ, רכיבי UPS (אל-פסק), גלאי עשן, שמן קיק, בידוד אסבסט, אבקת גרפיט וציוד הרמה. בפועל, עוד לפני שעודכנו הרשימות כחוק, בשטח יושמה מזה זמן פרקטיקה של מיון ואיסור לגבי פריטים אלה וכנראה גם אחרים.

איך נבנתה הרשימה?

זמן קצר לאחר אירועי משט המרמרה, בשלהי מאי 2010, שבמהלכם נהרגו תשעה ממשתתפי המשט ונפצעו עשרה חיילים ו-20 מהנוסעים, שינתה ישראל את מדיניות כניסת הסחורות לרצועה. ב-20 ביוני הודיע הקבינט הביטחוני הישראלי על [תוכנית שש הנקודות](#), שתאפשר כניסת כל סוגי הסחורות לעזה, למעט הנמנות על רשימת המוצרים האסורים. לצד זאת הודיעו על הרחבת היקף הפעילות במעברים (באותו הזמן עוד פעל מסוע במעבר קרני), הרחבת כניסה של חומרי בנייה עבור פרויקטים בינלאומיים ויעול של הליכי גישה עבור מקרים הומניטריים ועובדי ארגונים בינלאומיים.

ב-6 ביולי 2010 פרסמה ישראל [רשימת פריטים שתיאסר כניסתם לרצועה אלא בהיתר פרטני](#), זאת בנוסף לפריטים שכבר הוגבלה כניסתם לגדה, "מתוקף צו הפיקוח על יצוא ביטחוני". ברשימה הייחודית לעזה הופיעו, בין היתר, "כלי שיט", כלי רכב כבדים, אספלט, לבני בניין מכל סוג וקורות עץ שעוביין מעל שני סנטימטר. חומרי בניין ואמצעים לייצורם יאושרו רק לפרויקטים בביצוע ובפיקוח "הקהילה הבינלאומית".

ועכשיו, כשלישראל מחויבות לשיקום עזה, הרשימה הצטמקה?

קיץ 2014 הביא עמו את סבב הלחימה הקטלני ביותר שידעה הרצועה. בתום חמישים ימי לחימה נספרו מעל 2,200 פלסטינים הרוגים ויותר מ-11 אלף נפצעו. הנזק לתשתיות עצום, רבבות בתים נפגעו וכ-20 אלף משפחות נותרו ללא קורת גג. בעקבות ממדי הנזק וההתגייסות העולמית לתקנו, שינתה שוב ישראל את הרטוריקה ומיד לאחר ההסכמה על הפסקת אש, הממסד הביטחוני הצהיר על מחויבותו לסייע לבנייה מחדש של ההרס ולפעול למען שיקום הכלכלה והתשתיות, המסחר ותנאי המחיה ברצועה. בין היתר אפשרה ישראל, לראשונה מאז 2007, הכנסה של חומרי בניין לשוק הפרטי, בפיקוח מנגנון דקדקני, [שלא מצליח להדביק את הצורך וגם לא למנוע זליגה של חומרים לשוק השחור](#). כל אותה עת נוספים פריטים לרשימת החומרים הדו-שימושיים.

המנגנון

מהו המנגנון שמנהל את הרשימה?

הגופים שאמורים לעסוק באישור מעבר של פריטים דו-שימושיים לשטחים הפלסטיניים, בדרגים שונים של הפרוטוקול, הם מנכ"ל משרד הביטחון, ראש האגף לפיקוח על הייצוא הביטחוני במשרד (אפ"י), מתאם פעולות הממשלה בשטחים

(מתפ"ש) או סגנו, וקציני מטה במנהל האזרחי שמתואמים עם משרדי הממשלה לפי תחומים: קמ"ט הגנת הסביבה, שאמור לבחון חומרים כימיים; קמ"ט תקשורת, לצידוד תקשורת, וקמ"ט תעשייה מסחר ותעסוקה (משרד הכלכלה) לכל השאר. המציאות בשטח כנראה מורכבת יותר; ידוע לנו על לפחות נושא תפקיד אחד שמשפיע על האישורים שאינו יושב במנהל האזרחי אלא במנהלת התיאום והקישור (מת"ק) עזה.

יש מידע פומבי לגבי מדיניות האישורים?

המסלול להגשת בקשה עבור תושב הרצועה לכאורה פשוט: עליו לפנות תחילה למשרד הכלכלה בעזה (נציגות של הרשות הפלסטינית). הוועדה הפלסטינית לתיאום כניסת סחורות תעביר את הבקשה למת"ק עזה הישראלי, שם ימיינו אותה לקמ"ט המתאים. הסוחר הפלסטיני חייב לסגור את העסקה עם המוכר ו/או עם המתווך הישראלי, כולל תשלום, כדי להגיש את הבקשה. במידה שתאושר, יורשה לתאם את הכנסת הפריטים במעבר כרם שלום. כמה יזמים בעזה מכירים את המסלול הזה? כמה יזמים בישראל מכירים אותו? כמה עשו בו שימוש? כמה מהם נענו בחיוב? אלה רק חלק מהשאלות שעוד אין להן מענה. הניסיונות עד כה להניח יד על נהלים מעודכנים שעל פיהם אמור להתקיים המסלול הזה הסתיימו בהפנייה לאתר מתפ"ש. אין שם מידע כזה ומזה חצי שנה [שהאתר מושבת](#) ואינו מתעדכן "מסיבות טכניות". בשביל להביא את המידע העקרוני שפירטנו כאן נדרשה עבודת תחקיר מיומנת. ברור שליזם תושב עזה, לסוחר ישראלי או ליצואן ממדינה אחרת אין את הכלים האלה או הנגישות להשיג את המידע הזה.

הרשימה מגבילה את כניסתן של "מכונות שיקוף, לרבות מכשירי רנטגן", שנחוצות לצרכי אבחון רפואי, אורתופדיה ורפואת שיניים, וחסרות מאוד במרכזים רפואיים ברצועה.

ציוד הכרחי לבנייה גבוהה, למבנים מורכבים וכמענה במקרים של קריסת בניינים ופינוי הריסות, אתגרים רווחים ברצועה.

אין ברשימה התייחסות מפורטת לסוגי ציוד התקשורת שהכנסתו מוגבלת, ולא ברור האם מוגבלת כניסת נתבים, אנטנות או כבלים.

העתיד

[רשימת החומרים הדו-שימושיים](#) האסורים בכניסה לעזה אינה קצרה ואינה אחידה. חלק מהפריטים הם תרכובות כימיות מפורטות ("אמוניום כלוריד") בעוד שפריטים אחרים מנוסחים באופן כוללני ("ציוד תקשורת"). מופיעים בה שמן קיק וגם לוחות עץ שעוביים עולה על סנטימטר ורוחבם על חמישה סנטימטר. הנזקים שהיא גורמת מן הסתם רחבי היקף. סדר הגודל של הנזק טרם נאמד. היא לא מנומקת. רק לאחרונה, בלחץ ארגון גישה, [פורסמה הרשימה גם בערבית](#). לכאורה, זאת אינה רשימה שחורה. ישנם טפסים שניתן למלא, בקשות שאפשר להגיש, במטרה לקבל אישור להכניס פריט מהרשימה לצורך אזרחי מוכח. כמה נגיש המידע הזה? כמה בקשות הוגשו? כמה מהן אושרו? כמה מהן הוגשו בידי אנשים פרטיים וכמה בידי ארגונים בינלאומיים שפועלים ברצועה? מי שוקל את הבקשות ומי בעצם קובע מה מופיע ברשימת הדו-שימושיים? לרוב שאלות הבסיס האלה עוד אין תשובות מספקות, גם לא לגופים ותיקים שפועלים בעזה.

לאחרונה [שיתף](#) ארגון הבריאות העולמי (WHO) מידע על מסלול המכשולים אותו נדרש לעבור כדי להכניס לעזה שני מכשירי דימות ממוחשבים, שנרכשו עבור שני מתקנים רפואיים ברצועה. לאחר שאושרה כניסת המכשירים באוגוסט השנה, חל עיכוב נוסף של שלושה חודשים, כי נתגלה במכשירים רכיב טכנולוגי שדרש את אישור משרד התקשורת הישראלי. פלסטינים מן השורה וסוחרים ישראלים, כמו גם בכירים בעלי קשרים, מנהלים או עובדי שטח מטעם גופים בינלאומיים – כולם נאלצים במקדם או במאוחר לדשדש במים העכורים של רשימות הפריטים הדו-שימושיים.

קשה להעריך את ממדי הפגיעה המתמשכת בחיים התקינים ברצועה, אך קל לראות אותה. מאז סתיו 2014 שותפה ישראל הרשמית להסכמה כי שיקום רצועת עזה הוא לא רק חובה הומניטרית אלא גם אינטרס אסטרטגי. במקביל, רשימת החומרים הדו-שימושיים רק גדלה ונזקיה מתפשטים וניכרים יותר. מדוע להמשיך מהלך שנוגד את האינטרס המוצהר של הממסד הביטחוני בישראל וגורם נזק וסבל לחברה טעונת הסיוע ברצועת עזה?

אנחנו מחויבים כעת למהלך מורכב שמטרתו חשיפת העובדות לצד הערכת הנזקים שהמדיניות גורמת, זאת לקראת חתירה למציאות הגיונית והוגנת יותר, שתאפשר לתושבי רצועת עזה את הסיכויים והתקווה שכל אדם ראוי להם.